

ביאורים

בקבוצת הפסקאות הקודמת עסק הרב קוק בהיקף הכללי הרחב ביותר של התשובה, ותיאר אותה כחובקת עולם ומלואו - בכל מדרגות הבריאה, בכל פרטי ההלכה, ובכל השאיפות והניסיונות לתיקון ולשכלול במשך ההיסטוריה. בקבוצת הפסקאות הזו מתייחס הרב קוק לתשובה במסגרת של עם ישראל ולמשמעות של התשובה ביחס בין הפרט לבין הכלל. יש הבדלים בין העמים, ובפרט בין עם ישראל לכל שאר העמים. לכל עם יש אינטרס לאומי משלו. הוא מעוניין לבנות חברה חזקה ויציבה ולדאוג לשלום האזרחים. להשגת המטרה הזו הוא גם מטפח יחסי ידידות עם עמים זרים. לכל עם יש כישרון מיוחד שבו הוא טוב במיוחד, בפיתוח או בייצור, בטכנולוגיה או בתרבות, וכל אחד תורם את חלקו לשכלול העולם ומבסס את מעמדו לעומת האחרים. אצל עם ישראל, המכנה הלאומי המשותף הוא מוסרי. גם הוא שואף למסגרת לאומית חזקה, אבל כאמצעי ולא כתכלית. הדבר שבאמת חשוב לו הוא לחנך ולהרגיל את כל בני האדם לנהוג בצדק ובישור, ולכן הוא הוכתר ע"י ה' כמנהיג הרוחני של החברה האנושית. כל עם ישראל שומר על אורח חיים קפדני ומדודקדק, כפי שהוא מצווה בתורת ה', כיאה לקבוצת איכות רוחנית. אצל עם ישראל אין תחושת זרות ביחס לעמים אחרים, כי הוא לא מתחרה בהם אלא מאיר להם את הדרך. לכן אין באמת פער בין השאיפה לשלמות של עם ישראל, לבין השאיפה לשלמות של כלל האנושות. אצל עם ישראל, הקשר בין היחיד לבין הכלל נשען על בסיס מוסרי. ככל שהאדם נאמן יותר לרצון ה', כך הוא מתאים יותר למגמה של העם, ומחזק את השייכות שלו אל הכלל. מאידך, כל קלקול וסטייה מן הדרך, מחלישה את הקשר בינו לבין העם בכללו. המנגנון שקובע את מידת הקשר בין היחיד לבין הכלל, יכול להיות גם מפתח לתשובה. כשאדם מישראל רוצה לחזק את הלאומיות שלו, ולהיות שותף לייצור ולתפקיד של העם, הוא מגיע באופן טבעי להתחזקות ביראת שמים ובקיום מצוות. כשמתחברים אצל האדם התשובה לתיקון האישיות שלו והתשובה לגאולת והצלחת עם ישראל, הוא מסוגל להשפיע על אנשים רבים ולרומם אותם.

הרחבות

השפעת תשובת היחיד הינה על הכלל

מוחלים לו ולכל העולם כלו. מקורו של הרב קוק בגמרא, "תניא, היה רבי מאיר אומר: גדולה תשובה, שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלין לכל העולם כולו, שנאמר 'אֲרַפֵּא מְשׁוּבְתֶם אֲהַבֶּה נְדָבָה פִּי שֶׁב אִפִּי מִמְנוֹ' [הושע יד, ה] מהם (לשון רבים) לא נאמר, אלא ממנו (לשון יחיד)" [ימא פו:].

נבאר עניין זה על פי המהרה"ל: הגמרא אומרת שהקב"ה ברא את כוח התשובה לפני שברא את העולם (על פי נדרים לט:), היינו, כוח התשובה קדם למציאות החומרית ולחטא האדם הראשון. מכאן שעניין התשובה הוא לשוב אל המציאות הטהורה שקדמה לחטא ואדם השב בתשובה, מתחבר אל הרצון הגדול הזה. אולם, כיוון שהאדם הוא פרט אחד מכלל העולם אין הוא משפיע רק על עצמו, אלא מרומם מעט את כל העולם יחד איתו רצון לשוב למציאות שקדמה לחטא, לכן גם הכפרה באה על כל העולם. (על פי מהרה"ל נתיב התשובה פרק ג, חידושי אגדות נדרים לט:).

מהות נשמת ישראל מטיב לכל

ראש הפסקה של נשמת האמה היא המגמה הכללית. עניינו של עם ישראל הוא לרומם את כל העולם שזהו הטוב הגדול ביותר. על כן מגדיר הרב קוק את נשמת ישראל "עצמות החפץ של היות טוב לכל, בלא שום הגבלה בעולם כלל, בין בכמות הניטבים ובין באיכותו של הטוב, זהו הגרעין הפנימי של מהות נשמתה של כנסת ישראל" [אורות ישראל א, ד].

התעלות העולם מקדמת את העולם אל תיקונו והשלמתו. זוהי מגמת התשובה הכללית - "לתקן עולם במלכות שדי".

שאלות לדין

א. כאן הרב קוק כותב שהתשובה אל כבוד ה' קודמת לכל מיני התשובות, ואילו לעיל כתב שהתשובה הגופנית היא הקודמת!

ב. איך התשובה הפרטית שלי מקשרת אותי עם הכלל?

לעילוי נשמת נחמה רחל בת ר' אלתר יצחק ז"ל

ה. באמת אי אפשר להתרומם אל התשובה הרוחנית של ישועת הכלל? בלי תשובה פנימית עמקה מכל חטא ועוון. אמנם יחיד שישב במושב זה מוחלים לו ולכל העולם פלו, וכן יכולים רבים להתעלות לתכונה האידיאלית הגנוזה בנשמת האמה על ידי תשובת היחיד, השב למטרה זו של התאפשרות הזרחת תשובת גאון האמה בטירתה.

ו. ראש הפסקה של נשמת האמה היא המגמה הכללית, שהאמה שואפת אליה בעצם היותה, וזה כבר יוצא על כללות ההנהיגה, ורעיון התשובה העליון נעוץ במרום חביון זה.

ז. נשמתה של פנסת ישראל היא הצדק המקלט, שבהתגשמותו הוא פולל את כל הטוב המוסרי שפועל, על כן, כל פגם מוסרי, שהאיש היחיד מישארל עושה, מחליש הוא בזה קשורו עם נשמת האמה פלה. והתשובה הראשונה היסודית היא להתקשר עם האמה בנשמתה, ועמה הכרח הוא לתקן את הדרכים והמעשים פלם, לפי אותו התכן המהותי שבנשמת האמה.

ח. קודמת לכל מיני התשובות, שהן באות אחריה, היא התשובה אל כבוד ד'. אף על פי שבהתרחב האור, המשגים מתעלים, עד שהתכן של כבוד עם פל רחבו, צר הוא מהכיל את השטף הגדול של אורות התשובה, שתמצית נקודם יקר מחכמה ומכבוד, וזהו יסוד התשובה שאורו יגלה בעקבתא דמשיחא, ויכלל בקרבן את פל ארחות התשובה הקטנים ממנו שפלם בו כלולים. באורו הגדול, בראשית התפרצו, נראה הוא פאלו דוחה את האורה הקטנה, ובגני פריצים קמים ומתנשאים להעמיד חזון ונכשלים, אבל הכשלוך לא בא פי אם על ידי האורות הקטנים שגראו פאלו נדחו. והאור הגדול פועל הלאה את פעלתו, וידו לא יניח עד אשר ישוב להגלות בכל סגלותיו העליונות והתחתונות. "גדר פרצי בבו פרצי ומחדק לקט שושן".

להתרומם אל התשובה הרוחנית של ישועת הכלל - לתקן את הרצון, ששאיפת האדם תהיה טובת הכלל ולא הנאותיו הפרטיות. יחיד שישב במושב זה - שעושה תשובה בשביל לתקן את רצונו ישרצה רק בהצלחת הכלל. יכולים רבים להתעלות וכו' - הרבים מקבלים חיזוק ויכולת להופיע את נשמת האומה ולחיות חיי קודש. השב למטרה זו וכו' - כאשר מטרת תשובתו שתרכה התשובה בעם ישראל לישועה ולגאולה. ראש הפסקה - המטרה העליונה של עם ישראל. המגמה הכללית - תיקון העולם. בעצם הניתה - מטבע בריאתה. וזה כבר יוצא על כללות ההנהיגה - מתרחב ומתפשט לשאיפה לתיקון המציאות כולה. ורעיון התשובה העליון וכו' - השאיפה לתיקון המציאות גנוזה בנשמת ישראל. חביון - פנימיות. להתקשר עם האמה - להתחבר לשאיפות הצדק והיושר של עם ישראל. התשובה אל כבוד ד' - היחס הראוי והמרומם כלפי ה'. שבהתרחב האור - שההכרה האמונית מתפתחת. המשגים מתעלים וכו' - ההכרה של 'כבוד ה' היא מדרגה נמוכה וישנם מדרגות גבוהות ועמוקות יותר ביחס שבינינו לקב"ה. שתמצית נקודם - תמצית ערכם היסודי, כמו נקודה ביחס אל אות ומלה. [הערת הרב צבי יהודה קוק]. יקר מחכמה ומכבוד - מעולה יותר מחכמה וכבוד. וזהו - התשובות לכבוד ה' והתשובות שבאות אחריה, שמהוות שינוי כולל ולא רק תיקון של פרט מסוים. האורה הקטנה - המצוות המעשיות. ובגני פריצים קמים - אנשים הפורצים בחומת התורה והמצוות מנסים להנהיג את עם ישראל בלי תורה ומצוות. סגלותיו העליונות והתחתונות - ממדרגות קדושה עליונות ועד פרטי מצוות מעשיות. בבו פרצי - כינוי למשיח. מחדק - קוץ [הערת הרב צבי יהודה קוק].